

Knihovna
Společnosti přátel památných kamenů
www.pamatnekameny.euweb.cz

Křížové kameny a kamenné kříže **Okresu Břeclav**

Revize soupisu určená pro vnitřní potřeby společnosti
Neprodejné

Sestavil:
Milan Šimek
damilphoto

Připomínkami a radami přispěli:
Marie Dobiášová, Michal Streubel

2023

I. Obecný úvod

Pojem drobných kamenných památek je poměrně široký a lze jej rozdělit podle různých hledisek. Navrhujeme si tu pracovní členění, které přihlíží k původnímu významu a funkci, přičemž ale nebudeme zastírat, že jde o členění z mnoha ohledů nedokonalé. Rozdíly mezi pojmy se mohou u konkrétních případů stírat, objekt mohl plnit více různých funkcí nebo jej prostě nelze jednoduše zaškatulkovat. Samotnou drobnou kamennou památkou přitom myslíme výrobek z kamene nebo několika kamenů sesazených dohromady, který není sám o sobě stavbou – tedy výsledek práce kameníka nebo kamenosochaře, nikoliv výtvar stavebníka, sestávající z většího množství kamenů. Jedna z mnoha variant jak drobné kamenné památky rozdělit může být následovná:

Pamětní kameny. Zřejmě nejčastější, jak v historii, tak v současnosti. Jde o zhmotnělou tradiční potřebu člověka zaznamenat pro budoucnost zásadní děje života jednotlivců i společnosti. Pamětní kameny byly a jsou osazovány na paměť radostných událostí i tragédií. Že jde o záležitost živou, dokládají ty stovky pomníčků a křížů kolem našich silnic a dálnic. Za pamětní kameny lze považovat vlastně všechny významové typy, včetně náhrobních kamenů nebo tzv. smírčích kamenů (vzhledem k zaměření soupisu se ovšem těmito budeme přece jen zabývat zvlášť), a to napříč historií. Jde o značnou část středověkých a raně novověkých kamenných památek a prakticky všechny takové, zřízené po roce 1800.

Smírčí kameny a kříže. Středověké a raně novověké právo, převzaté v našich zemích z právních kodexů německých měst (v Čechách se uplatnilo zejména tzv. magdeburské městské právo) umožňovalo akt, který bychom dnes nazvali mimosoudní vyrovnání. Smírčí smlouva měla jednak zastavit starou tradici krevní msty, jednak umožnit, aby se oběti zločinu (lépe řečeno pozůstalí) domohli jakéhosi odškodnění. Smlouva, sepsaná za přítomnosti ručitelů (nazývaných asi správněji „rukojmí“) stanovila jednak odškodné, jednak různé další povinnosti: poplatky vrchnosti, církvi atd. Součástí pokání pachatele mohla být i povinnost vytesat z kamene kříž nebo křížový kámen a osadit jej do místa, kde byl zločin spáchán. Na paměť budoucím generacím i jako akt smíření se s Bohem. Šlo samozřejmě jen o případy, kdy byl pachatel mordu znám, kál se ze svého činu a byl ochoten k obětem. V opačném případě zřejmě nastoupilo právo hrdelní, které už žádné mimosoudní vyrovnání nepřipouštělo... Existence smírčích smluv zaniká s počátkem 17. století de iure, de facto zřejmě místy do jisté míry přetrvává přes rozháranou dobu třicetileté války. První náznaky upouštění od kodexů městských práv přicházejí už s tzv. Koldínovými zákony ke konci 16. století, nicméně až zavedení Obnoveného zřízení zemského (1628 až 1629) a jeho ještě mnohem pozdější vymáhání éru smírčích smluv definitivně ukončilo. Skutečnost, že pojmem „smírčí kámen“ nazýváme často i objekt mnohem mladšího data, je způsobena spíše poněkud umělým rozdělením pro potřeby historiografické. Tady pak v zásadě platí „psané nepsané“ pravidlo, že za smírčí kámen je považována památka typu kamenného kříže nebo křížového kamene, postavená do roku 1800. Vše pozdější je již chápáno jako pamětní kámen. Z důvodů výše popsaných se v tomto soupise budeme raději držet již zmíněných pojmů křížový kámen a kamenný kříž, bez ohledu na dobu vzniku. Pokud půjde o smírčí kámen, bude toto zmíněno v textu ke konkrétnímu kameni.

Sakrální památky. Snad netřeba příliš popisovat. Kříže a Boží muka, sochy světců, mariánské a morové sloupy a podobně.

Hraniční kameny

Stavební prvky a reliéfy. Kamenná ostění portálů, oken a dveří, kamenné votivní nápisy, erby, ozdobné reliéfy...

Výrobně funkční kamenné památky. Mlýnské kameny, smolné pece, pranýře atd.

Dopravní značení, výstražné kameny. Sem patří milníky, rozcestníky, brzdové kameny, mýtné kameny apod.

V okrese Břeclav známe v poměru k jiným částem naší republiky celkem nepatrný počet historických památek, které můžeme označit za křížové kameny, popřípadě kamenné kříže. Zřejmě je to dáno historickým vývojem i konfigurací terénu: v rozlehlých nížinatých úvalech, trvale a intenzivně zemědělsky obhospodařovaných je pravděpodobnost zachování drobných památek mnohem nižší než v členitých vrchovinách a odlehlých lesnatých komplexech. To neznamena, že tam tyto artefakty nikdy nebyly (a možná se právě tady otevírá do budoucna nové pole bádání, protože tyto oblasti stály dosud tak trochu mimo zájem badatelské veřejnosti).

Databáze je organizována abecední formou podle katastrálních území. Tam, kde skutečná poloha neodpovídá kartotéčnímu zařazení databáze VM v Aši, je to uvedeno.

Na začátku každého formuláře je jednoduchá tabulka se základními informacemi (KK = křížový kámen nebo kamenný kříž, H = hraniční kámen, P = pamětní kámen).

Čísla v záhlaví odpovídají celostátní evidenci spravované muzeem v Aši, online databáze této evidence je dostupná na webových stránkách pánu J.Brojír - F.Svoboda: www.smircikrize.euweb.cz.

II. Popisná část:

K území okresu Břeclav náležejí tyto 4 lokality s křížovými kameny a jedna s kamenným křížem:

- Bořetice (ev.č. 0588)
- Diváky (ev.č. 1751, v celostátní databázi veden mylně ke katastru Nikolčice)
- Drnholec (ev.č. 2639, v databázi veden pod příslušností k Mikulovu)
- Nikolčice (ev.č. 1714)
- Podivín (ev.č. 15047)

KK	0588	Bořetice okr: Břeclav	
rozměry	90/55/18		
materiál	pískovec		
Přístupnost /stav	přístupný	poškozen, povrchově zvětralý	
poznámka	Památkově chráněno (od 3.5.1958) Katalog.č. 1000140904 č.ÚSKP 29523/7-1150		

Umístění: V malém parkovém zákoutí z vnější strany jižní zdi hřbitova.

Mapa: <https://mapy.cz/s/cakanodono>

Evidence (Aš): <http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Breclav/Boretice.html>

Památkový katalog: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pametni-kamen-15536486>

Evidenční list kult.památky: <http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Breclav/Boretice.html>

Jiné zdroje: [1] Kateřina Baslerová: Epigrafické památky mikroregionu Hustopečsko, magister.dipl. práce, MU Brno, 2020, str 35-36

[2] Ladislav Hosák: Vlastivěda moravská, Hustopečský okres, Brno 1924

[3] www.boretice.cz/o-obci-z-historie-i-soucasnosti-pamatky

[4] matrika obce Kobyly (1706-1781), [odkaz detailu 28.7.1777](http://odkaz.detailu.28.7.1777)

Historická zmínka: Hosák, 1924, viz [2]

Popis:

- Kámen obdélníkového tvaru se zaoblenými rohy, s téměř nezatelným obrysovým reliéfem latinského kříže a špatně čitelnými zbytky nápisu.
- Text je proveden majuskulní kapitálkou, 4cm vysokou.
- Rekonstrukci nápisu provedla v rámci diplomové práce PhDr Eva Nečasová v roce 1976 (odkaz na práci v literatuře [1]):
- [---][SE PO KOBILI][---][Z][---]VE: / DNE [27 / ROKV: 1777]
- Ladislav Hosák [2] již v roce 1924 konstatoval špatnou čitelnost nápisu. Oproti současné interpretaci četl letopočet jako 1779. Podle matriky [4] se ale zřejmě případ udál dne 28.7.1777 (což souhlasí s obdobím konání poutě ke sv. Anně a následnými několikadenními slavnostmi hodů v Bořeticích).
- Jde o lokální tragédii z doby hodů a poutě v Bořeticích v roce 1777, během nichž se odehrála velká rvačka mezi přespolními účastníky z Velkých Popovic a Kobyly: přítom byl zastřelen dvacetiletý Jan Vykydal z Kobyly. Kámen pak byl údajně postaven jako součást pokání viníků (přestože v 18.století již právní podklad k takové formě trestu neexistoval – zřejmě se jednalo o dohodu zúčastněných stran).¹
- Původní místo činu bylo v blízkosti fary v zahradě domu č.p.171. Tam také kámen stál až do roku 1991, kdy byl přemístěn na současnou pozici a současně doplněn o vysvětlující mramorovou desku umístěnou nad ním. Nápis na desce: „Smírčí kámen byl postaven v roce 1777 jako součást trestu na místě, kde byl o pouti a hodech zastřelen pavlovskými občany Jan Vykydal z Kobyly“. V současné době (r.2022) je informační deska přeražena napůl a část jí chybí.
- Materiál samotného křížového kamene je silně navětralý, povrchově drolivý. K nevelmi utěšenému stavu přispívá enormně rozrostlý břečťan, jehož šlahouny přímo zakořeňují do rozrušeného povrchu pískovce a dále jej poškozují (opět stav k roku 2022).

¹ Podle textu z obecních stránek jde v souvislosti s tímto případem o vůbec první zmínku o hodech v Bořeticích. Vrchnost po této události závazně nařídila konání hodů vždy až týden po pouti, aby podobnými excesy nebyl znesvěcován církevní svátek.

28.	Trojčluno Imoženka	Ignatius Cudži	Joannes Filius Wiskitel Georgii Justo	--	Kob. Kob.	T. 20.	--	--
-----	-----------------------	-------------------	---	----	-----------	--------	----	----

zápis matriky římskokatolické fary v Kobylí ze dne 28.7.1777

KK	1751	Diváky okr: Břeclav	
rozměry	135/65/18		
materiál	lithotamniový vápenec (tzv. mušlový)		
Přístupnost /stav	přístupný	poškozený	
poznámka	V databázi (AŠ) veden nesprávně pod obcí Nikolčice. Památkově chráněn (od r. 2015) Název: Schallerův kříž Místní název: U Josífka		

damilphoto©2022

Umístění: U lesní cesty při odbočce červené turistické stezky, která jde od silnice Kurdějov-Nikolčice směrem k obci Diváky. Odbočka vpravo je pár desítek metrů od rozcestníku Pod majákem.

Mapy.cz: <https://mapy.cz/s/josevuhuha>

Evidence (AŠ): <http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Breclav/Nikolcice.html>

Památkový katalog: www.pamatkovykatalog.cz/schalleruv-kriz-2172809

Jiné zdroje: [1] Baslerová Kateřina: Epigrafické památky mikroregionu Hustopečsko, magisterská diplomová práce, MU Brno, 2020 (str. 49-50).

[2] Petr Peňáz: Schallerův kříž, článek v časopise Setkávání (Brněnský evangelický měsíčník) 2021/4, str. 21-24.

Historická zmínka: František Příkryl: Ss. Cyrill a Method: V upomínkách památek starožitných na Moravě. V Týně u Lipníka: Záhorská kronika, 1907. sv. 2, s. 188

Popis:

- Poměrně robustní, původně dvouramenný (tzv. „patriarší“) vápencový kříž s oboustranným nápisem vyvedeným frakturou (velikost 3cm). Z jedné strany je text psán německy, ze druhé strany česky. Horní ramena kříže byla (neznámo kdy) odlomena; díky této skutečnosti chybí výrazná část textu (na druhé straně je chybějící souvislý text důkazem, že kříž skutečně dvojí břevna měl). Kříž stojí na masivní, stupňovitě se rozšiřující čtvercové základně.
- Materiál i provedení kříže je stejný jako u KK 1856 (Přísnovice, okres Brno-venkov). S největší pravděpodobností jde o práci jedné kamenické dílny. Totožný je zřejmě i rok tragické příhody (1663) a její příčina (vpád krymských Tatarů během tureckého obléhání Vídně).
- Krom odlomených horních ramen je povrch vápence zvětralý, s nepravidelnostmi povrchu (způsobeno zřejmě mechanickým poškozením). Písmo je velmi špatně čitelné, krajní litery často chybí zcela. Výklad textu proto není zcela jednoznačný.
- Nejčastější verze přepisu pochází z rekonstrukce PhDr. Evy Nečasové (z její diplomové práce „*Epigrafické památky okresu Břeclav, Brno, 1976*“). V této podobě je převyprávěn na informační turistické tabulce: [Roku 1663 při tatarském vpádu byl na tomto /místě zabit pan Konradt Schaller /služebník a měšťan hustopečský. Jeho /mrtvé tělo pohřbeno v kryptě u sv. Jana /v Brně, duše byla vzata do nebe. Amen]
- Údajně šlo o úředního („císařského“) posla, který spěchal varovat Brno před vpádem Tatarů na jižní Moravu. Byl však dostižen na vrcholu táhlého horského hřbetu Ždánického lesa, oddělujícího Hustopečsko a Dolnomoravský úval od svratecké nivy směrem na Brno. Jde o vcelku pravděpodobnou verzi příběhu, protože (jak uvádí zdroj [2]) se Schallerovi dostalo „státního“ pohřbu u sv. Janů v Brně, podobně jako tomu bylo i u Kryštofa Krause zabitého u Přísnovic – na rozdíl od spousty ostatních mrtvých z „hustopečského masakru“...

Poznámka: Těsně vedle Schallerova kříže je v zemi (téměř skrytý pod dnem) kamenný sokl, připomínající podstavce božích muk nebo soch. Otevřená otázka je, zda tu vedle kříže nestál nějaký další, případně socha svatého a pod (na historických mapách ovšem nic takového není). Vysvětlovalo by to - možná - pomístní název „U Josífka“...Pokud prostě nešlo o pouhý svatý obrázek někde na stromě...

Následující přepis textů pochází z diplomové práce Kateřiny Baslerové (viz zdroje nahoře). V hranatých závorkách jsou uvedeny buď chybějící části textu nebo nečitelné a nejisté úryvky. Ta část, která byla v úrovni odlomených horních ramen a je tedy nejvíc neúplná, je zvýrazněna šedým podkladem.

<p>[166]3.IAHR[---] [---]teri sehen[---] [---]ieser Sto[---] [---]er Ehrn[---] [---]vnd Mo[---] [---]Jesste Han[---] [Kon]radt Schalle[r] [---]bedienter[---]vndt Bvr[---] [A]vspitz Dessen Toter Leib Zu[---] Brünn bey StIohannes In di[---] [---]rufft Bey gesetz die Soele [---]er Gott entt Inn[---] [---]nes Avff Be[---] [---]nomben worden Ammen</p>	<p>[---]1.6.6.3 przi Tata[rskem] [vpadu][byl]na Tom[to] [miste]rztuir St[---] [p]ann Cun[radt] d Ssaller Czysarsky [sluze]vnik a miesst[an] [Hustopeczky Gehoz mr[tve] [telo w Brnie v Swateho Jana [---] [---]te[---]ostaweno Dusse[---] v Nadegi do Nebe[---] [---]sta byla amen</p>
---	---

Dole: snímek šikmo odzadu (ze strany českého textu). Mělká prohlubeň na boku naznačuje odlom horního ramene

damilphoto

KK	2639	Drnholec (Mikulov) okr: Břeclav	
rozměry	70/65cm		
materiál	vápenec (?)		
Přístupnost /stav	v depozitu	torzo	
poznámka	Původem (údajně) z Drnholce Nyní v Mikulově		

Umístění: Nachází se v lapidáriu Regionálního muzea v Mikulově, na nádvoří zámku

Mapa: <https://mapy.cz/s/raludazalo>

Evidence (Aš): <http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Breclav/Mikulov.html>

Památkový katalog: ---

Historická zmínka: ---

Popis:

- Torzo povrchově zvětralého, nahoře zaobleného kamene s pozitivním reliéfem kříže s nesouměrnými rameny, jejichž konce přecházejí do obvodového rámu. Povrch reliéfu je nerovný, snad erozně opracován, rám zachován pouze v pravé horní čtvrti.²
- Datován přibližně do 17.století (zjevně se ovšem jedná o pouhý odhad).
- Novodobá historie kamene je poněkud nejasná. Údajně byl vykopán v obci Drnholec ve stavební suti, nálezce (?) jej anonymně předal muzeu v Mikulově prostřednictvím starožitnické firmy v roce 1995. Další informace nejsou k dispozici.

Fotografie z databáze Vlastivědného muzea v Aši,
autor Pavel Izdný, 2014

² Typově i jistou formou „rustikálnosti“ poněkud připomíná křížový kámen číslo 1777 (Měnín, okr. Brno venkov). Bylo by příliš odvážné tyto dva kameny dávat do souvislosti (pokud jde například o stejnou kamenickou dílnu), nicméně pro případné další poznatky o kameni bude snad přínosné tuto možnost tímto vést v patrnosti.

P	1714	Nikolčice okr: Břeclav	
rozměry	110/65/14		
materiál	vápenec		
Přístupnost /stav	přístupný	dobrý	
poznámka/kategorie	Přestože nese kříž, muzeum v Aši jej řadí k památným, nikoli křížovým kamenům. Zřejmě z důvodu, že kříž není dominantním prvkem.		

damilphoto © 2022

Umístění: Ve svahu nad pravým okrajem silnice vedoucí ze svahu Hustopečského hřbetu dolů k obci Nikolčice (silnice Kurdějov-Nikolčice), mezi dvěma serpentunami těsně nad začátkem obce.

Mapy.cz: <https://mapy.cz/s/pavepemaho>

Evidence (AŠ): <http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Breclav/Nikolcice.html>

Památkový katalog: bez záznamu

Historické mapy: topografická mapa S-1952

Další prameny: Kateřina Baslerová: Epigrafické památky mikroregionu Hustopečsko, magisterská diplom. práce, MU Brno, 2020, str 202-203.

Popis:

- Vápencový pamětní kámen s pozitivním reliéfem latinského kříže na rozšířené základně s rameny zakončenými liliovým (tzv. kříže pisánského typu) ornamentem v horní části, s nápisem INRI v křížení ramen. Kříž stojí na vystupujícím rámu textové plochy (50x53cm). Uvnitř této je pak česky psaný nápis ve formě kapitálky s prvními písmeny ve slovech zvětšenými (výška 4cm, ostatní 3cm).
- Text připomíná smrt Maxe Haase z Rousínova, který zřejmě převážel náklad sudů s vínem ze Šardie a při sjíždění prudkého klesání směrem k Nikolčicím se na něj ve svahu převrátil vůz. Sám byl na místě mrtev, zatímco jeho malá dcerka se zachránila (k čemuž se vztahuje odkaz na konci textu o přímluvě Panny Marie Čenstochovské).
- Přepis textu (veršováno): ROKV 1762.DNIE 8 FEBR//W TOMTO ROCE WIERZ ZAISTIE//MAX HAAS ZHINVL NA TOMTO MISTIE//OBIWATEL RAVSINOWSKY//WEZA WINO CARDIOWSKY//CERVSSKA ALLE MAGDALENA//W TOM PADV CHRANIENA BILA//NA PRZIMLVWV MATKI BOZSKE//PANI MARIE CZASTOCHOWSKE

INRI
ROK W 76Z DNE 8 FEBR
W TOMTO ROCE WIERZ ZAISTIE
MARIJA SAZDANA W TOMI ISTIE
PRIVATEL KAWCINSKY
WE ZA WINO GARDIOWSKY
CERUSSKA LETA MACDALENA
W TOM PADY CHIRANIENA BILA
NAP RZIMLY WVI MATKI BOZSKE
ZAKU SA ZIE CZASTOCHOWSKIE

danilphoto

KK	15047	Podivín okr: Břeclav	
rozměry	115/57/40		
materiál	vápenc		
Přístupnost /stav	přístupný	lehce poškozený, zvětralý	
poznámka	V databázi (Aš) veden ve vedlejším soupisu (VKK) od roku 2022. Evidován NPÚ, bez statutu kulturní pam. Pravděpodobně středověký náhrobek.		

damilphoto©2022

Umístění: Stojí u vnitřní strany ohradní zdi areálu kostela svatých Petra a Pavla v centru obce (naproti vzácnému gotickému portálu v boční stěně chrámové lodi).

Mapa: <https://mapy.cz/s/gafarotune>

Evidence (Aš): <http://www.smircikrize.euweb.cz/CR/Breclav/Podivin.html>

Památkový katalog: www.pamatkovykatalog.cz/smirci-kamen-7774207

Jiné zdroje: ---

Historická zmínka: ---

Popis:

- Vzhledově rustikální vápencová, navětralá deska s opracovanou přední částí vystupující z neopracované a obrysově přečnívající zadní masy. Opracovaná část je směrem vzhůru zakončena lomeným obloukem, stylově odpovídajícím pozdní gotice. Zřejmě podle toho byl kámen předběžně datován do 15.století.
- V čelní stěně je obrysový reliéf latinského kříže s mírně se rozšiřujícími břevny, konkávně zakončenými. V ploše jsou nepatrné, při povrchním pohledu neznatelné stopy po několikařádkovém nápisu provedeném kapitálkami. Text nelze dešifrovat ani s určitostí říci, zda je původní či druhotný. Pod pravým břevnem kříže je náznak obrysového reliéfu kruhovitěho tvaru.
- Kámen byl nalezen roku 1994 během restaurování vzácné barokní sochy sv.Tekly stojící před kostelem. Socha pochází z roku 1751, autorství je připisováno Ignáci Legelacherovi. Křížový kámen se nacházel v základech objektu. Zřejmě byl k tomu účelu použit již při instalaci sochy, tedy v roce 1751.
- Pravděpodobně jde o středověký náhrobní kámen, snad ze zrušeného hřbitova, který se rozkládal okolo kostela sv. Petra a Pavla a zanikl během některé z mnoha přestaveb (původně pozdně románského) kostela.³
- Podle neopracované zadní části lze – možná – usuzovat, že náhrobní deska byla původně součástí zdi, ze které vystupovala právě a pouze svou opracovanou přední částí. Mohlo jít i o interiér (tedy vnitřní stěnu) původního, v 17.století údajně značně zchátralého kostela. V tom případě by zřejmě šlo o poměrně důležitou osobnost, snad místního vladyku nebo kněze. Nicméně je toto pouze úvaha.
- Čelní strana kamene je poškozena několika kruhovitými prohlubněmi, pravděpodobně způsobenými manipulací (špicí krompáče nebo drapáky bagrové lžice) během restauračních prací na soše sv.Tekly.

³ Poznámka: současnou podobu získal kostel v letech 1791-94, a to z financí tzv Náboženského fondu, tedy historiky a památkáři často skloňovaného majetku do něhož spadly veškeré statky během josefínských reforem zrušených klášterů.

Nahoře: čelní pohled na kterém je dobře patrné novodobé poškození kamene i zřejmě starší miskovitý výtluk nad levým břevnem.

Nahoře: boční pohled, přechod mezi opracovanou přední a neopracovanou zadní částí kamenné desky.

Vpravo: boční pohled

Dole: barokní socha svaté Tekly z roku 1751 v jejichž základech byl křížový kámen nalezen.

Společnost přátel památných kamenů

www.pamatnekameny.euweb.cz

2023